

Ks. Arkadiusz W u w e r, *Zasada subsydiarności. Perspektywa nauczania społecznego Kościoła*. Katowice: Księgarnia św. Jacka 2011 ss. 384.

Publikacja ks. Arkadiusza Wuwra, profesora nauki społecznej Kościoła na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, pt. *Zasada subsydiarności. Perspektywa nauczania społecznego Kościoła*, jest monografią prezentującą jedną z kluczowych zasad życia społecznego, o której *Kompendium nauki społecznej Kościoła* stwierdza, iż „należy do najbardziej trwałych i charakterystycznych wskazań nauki społecznej Kościoła, obecnych w nim już od pierwszej wielkiej encykliki społecznej” (nr 185). W aspekcie merytorycznym recenzowana publikacja analizuje subsydiarność (pomocniczość) z jednej strony w szerokim kontekście historycznym, z drugiej zaś uwypukla jej etyczny i praktyczny wymiar. W aspekcie formalnym monografia prezentuje zasadę pomocniczości w wymiarze wspólnototwórczym jako istotny element konstrukcji relacji społecznych poszerzających przestrzeń *socialitas*.

Publikacja składa się z pięciu rozdziałów.

Rozdział I, prezentujący pojęcie i definicje subsydiarności, ma charakter wprowadzający do głównej tematyki badań. Omawia on semantyczne znaczenie pojęcia subsydiarności, a także – odwołując się do rodzimych i obcojęzycznych opracowań etycznospołecznych – zwraca uwagę na dystynkcję pomiędzy subsydiarnością jako ideą społeczną a subsydiarnością rozumianą jako zasada społeczna. W drugiej części rozdziału przedmiotem analiz stała się sama definicja subsydiarności. W celu uporządkowania wielości ujęć i sposobów określania subsydiarności autor wyróżnił definicje o charakterze narzędziowo-organizacyjnym, akcentujące wymiar instytucjonalno-aksjologiczny subsydiarności, widoczny wyraźnie chociażby w teorii i praktyce Unii Europejskiej oraz definicje o charakterze moralno-kompetencyjnym, które z kolei większe znaczenie przypisują elementom normatywnym subsydiarności. Wymiar ten szczególnie wybrzmiewa w dokumentach nauczania społecznego Kościoła.

Pogłębionej historycznej interpretacji subsydiarności dokonuje rozdział II. Autor wyodrębnił i przeanalizował dwa nurty interpretacyjne subsydiarności: laicki i religijny, który można by precyzyjniej określić jako teologiczny. Spośród przedstawicieli pierwszego nurtu szczegółowo omawia J. Althusiusa, T. Hobbesa, J. Locke’a, A. de Tocqueville’a i P.-J. Proudhona, z drugiego zaś św. Tomasza z Akwinu, W. von Kettelera oraz H. Pescha. Prezentację obu historycznych nurtów interpretacji subsydiarności kończy omówienie współczesnych ich kontynuatorów.

Rozdział III od strony merytorycznej kontynuuje historyczną analizę subsydiarności w nurcie religijnym (teologicznym). Po wskazaniu na biblijne inspiracje subsydiarności, szeroko została zaprezentowana ewolucja jej rozumienia w nauczaniu społecznym Kościoła, począwszy od Leona XIII, aż na Benedykcie XVI skończywszy.

Interpretacja subsydiarności w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-kulturowych stała się przedmiotem rozdziału IV. Uwarunkowania te zostały opisane w postaci blasków i cieni. Te ostatnie przedstawiono jako symptomy społeczeństwa zdezorientowanego. Wieloaspektowy, nakreślony w postaci mozaiki, opis wielu czynników i zjawisk ukazuje kondycję współczesnego społeczeństwa ogarniętego głębokim kryzysem. Z drugiej strony ostatnie dekady, jak zauważa autor, przyniosły pojawienie się i rozwój nowych fenomenów prowadzących do wzmocnienia więzi społecznych i ukształtowania się społeczeństwa obywatelskiego. Na tle interesujących analiz socjologiczno-politologicznych tego rozdziału, wartościowych samych w sobie, dość niepozornie wypadła sama interpretacja subsydiarności i jej roli – pozytywnej i negatywnej (jako braku) – w opisanych procesach społecznych.

Zagadnienie to w pełni wybrzmiewa dopiero w ostatnim rozdziale książki. Analizy w nim zawarte pokazują subsydiarność jako faktor rekonstrukcji międzyludzkich relacji. Integralne spojrzenie na subsydiarność i interesujące jej powiązanie z fundamentalnymi zasadami społecznymi, będącymi zwornikami życia społecznego, pozwoliło autorowi przekonywująco pokazać, że jest ona czymś więcej niż tylko formalną zasadą podziału kompetencji. Zawiera ona bowiem w sobie całą konotację treści normatywnych i aksjologicznych niezbędnych dla współczesnego społeczeństwa i porządku demokratycznego. W rozdziale tym umieszczono także rozważania na temat subsydiarności we wspólnocie Kościoła oraz związku między duchowością człowieka a kształtem życia społecznego.

Z kolei krótkie zakończenie jest związłym zebraniem wybranych konkluzji, głównie o charakterze ontologicznym i etycznym, dotyczących subsydiarności. Zasadniczo nie ustosunkowuje się ono do głównej tezy monografii, która to właśnie w subsydiarności upatruje podstawowy faktor *socialitas*. Całość zamyka wykaz bibliografii z podziałem na dokumenty (źródła) i literaturę oraz streszczenie w języku angielskim, niemieckim oraz francuskim. Nie dołączono indeksów, które mogłyby być bardzo pomocnym narzędziem dla czytelnika.

Już powyższa ogólna prezentacja monografii pokazała niektóre jej walory, a szczególnie jej wielowątkowy charakter. Ks. Wuwer nie tylko wszechstronnie opisał różne aspekty poszczególnych zagadnień, ale potrafił także odpowiednio rozłożyć akcenty oraz w sposób jasny dojść do konkretnych wniosków. To zadanie nie było zresztą łatwe, albowiem w rozwoju myśli społecznej, a także w towarzyszącym mu dyskursie na temat subsydiarności pojawiło się wiele koncepcji, a także ujawniło się bogactwo opinii.

Trzeba wyraźnie podkreślić wartość recenzowanej publikacji od strony źródłowej. Mocne osadzenie rozważań dotyczących subsydiarności w kluczu analityczno-historycznym sięgającym nie tylko początków nowożytności, ale także wcześniejszych tropów (starożytność grecka, ukazany wymiar biblijno-teologiczny subsydiarności), jest bardzo ważnym osiągnięciem autora. Czytelnik tej książki może zapoznać się

niejako bezpośrednio z wieloma konkretnymi tezami różnych myślicieli i wypowiedziami dokumentów nauczania społecznego Kościoła.

Podkreślona kompetentna prezentacja semantyczno-analityczna pojęcia subsydiarności, wskazująca na bogactwo i znaczenie merytoryczne przedmiotu badań, ujawnia z jednej strony teoretyczno-abstrakcyjny charakter subsydiarności, z drugiej zaś wskazuje na jej praktyczno-aplikacyjny wymiar. Ten sposób ujmowania problemu widoczny jest w całej publikacji. Powoduje to, że książka nie jest tylko spekulacją intelektualną na wysokim stopniu uogólnienia, ale dobrze odpowiada naturze dyscypliny, w obrębie której jest usytuowana (teologia praktyczna, katolicka nauka społeczna), a której nieobcy jest wymiar *praxis*. W tym konkretnym przypadku łączy się to z wyeksponowaniem tych aspektów subsydiarności, które wzmacniają przestrzeń *socialitas* lub są elementem współkonstituującym ład społeczny.

Merytoryczne bogactwo refleksji dotyczącej subsydiarności zawartej w monografii wskazuje na ciągłą aktualność i potrzebę refleksji nad tą zasadą życia społecznego. Trzeba przyznać rację autorowi, który w prezentacji stanu badań nad subsydiarnością zawartej w wprowadzeniu zauważa, że pomimo istnienia ogromnej ilości opracowań dotyczących subsydiarności odniesionej do rozmaitych dziedzin życia człowieka czy społeczeństwa, brak jest studium, które z jednej strony zbierałoby bogactwo dotychczasowej refleksji nad subsydiarnością odczytaną w kluczu filozoficzno-historycznym oraz jurydyczno-technicznym, z drugiej zaś ukazywało jej wymiar normatywno-aksjologiczny. Zadanie to jest tym pilniejsze, gdy postrzega się subsydiarnść jako „zasadę *mocną*, zawierającą w sobie zdolność do dojrzałego i pełnego ukształtowania relacji społecznych na wszystkich poziomach i płaszczyznach” (s. 22).

W prezentacji interpretacji subsydiarności przez różnych autorów oraz w ukazaniu jej rozwoju historycznego, a także charakteryzując wiele fenomenów społecznych publikacja ks. Wuwra zachowuje wierność i obiektywność, co nie zawsze jest łatwe, bowiem w publikacji pojawia się wiele poglądów z zakresu dyscyplin i nurtów ideologicznych odległych od dziedziny właściwej autorowi. Nie zadowala się on stwierdzeniami typu ogólnego i zawsze dochodzi do sedna sprawy, szukając przy tym głębszych źródeł czy uzasadnień prezentowanych poglądów. Za oryginalny i trafny należy uznać także klucz interpretacyjny całości wykładu subsydiarności, co nadaje monografii wspomnianą już oryginalność na tle innych publikacji. Jest nim, co warto raz jeszcze przypomnieć, spojrzenie na subsydiarnść jako element wspólnotowości i czynnik rekonstrukcji zanikających relacji międzyludzkich.

Na koniec należy podkreślić formę i styl publikacji. Została ona napisana dobrym językiem, poprawnym stylistycznie i pozwalającym na klarowne przedstawienie poglądów. Publikacja Ks. Wuwra jest rzetelnym studium, które może stać się impulsem do dyskusji nie tylko wśród przedstawicieli nauki społecznej Kościoła, ale także wśród odpowiedzialnych za kształt życia społecznego w Polsce.

Jerzy Gocko SDB

Katedra Teologii Moralnej Społecznej KUL